

tral valenciana diuen la majoria *kaṛānke*: † «¿Pescadores del Cabanyal y temblaban? Parecía que se hubieran embarcado por primera vez... Los valientes deben morir en el mar; ya sabían el dicho: más valía ser comida de *carranchs* que no que les cantasen *els capellans*», Blasco Ibáñez (*Flor de Mayo*, p. 215).

Ho he sentit a Tavernes de Valldigna («el liacrà té forma d'un *kaṛānke*», 1962), i Giner confirma (1935) que és la forma vulgar a la capital i a Albaida. En la creació o almenys l'extensió i consolidació d'aquesta forma ha d'haver estat decisiva la influència d'altres mots, en particular *ranc*, car així tenia la gent la impressió que el *carranc* era com algú *ca-rranc*, algú que ranquejava; *carranc* en el sentit de 'ranco' de fet existeix (*DFa.*, etc.), i en tracta Spitzer, *LexikK.*, 153; també entrarien en col·laboració altres parònims com el dialectal *carranca* 'xerric-xerrac, carrau' (val., etc., Escrig, 1851), i altres membres d'aqueixa família de mots de creació expressiva-onomatopèica, com el gc. girondí *carrancatje* «tas de coses encombrantes» (Moureau, *La Teste*, s. v.).

Sense negar l'acció d'aquestes pressions, hi degué contribuir, i fins pogué constituir el punt de partida, la influència de l'àrab dels moriscs, que incapaços de pronunciar *kr-* segons el sistema fonètic de llur idioma, havien de dir *karank*; de fet aquesta és la forma del nom del cranc, en una de les zones més conservadores de les costes valencianes: així amb *-r-* i no pas *-rr-* he sentit jo el nom del cranc a Dénia (1962), i me l'havien assenyalat ja a Teulada (1935, J. G. M.).

El duplicat llatinitzant *càncer* es troba, com a nom del signe zodiacal, des de Llull; com a nom d'un tumor maligne, des del S. XIV (Manescalía de Klagenfurt); en el *Libre dels animals de caçar*, ms. primera meitat S. XVI, cita *AlcM càncer* i la variant *mal de alcàncer* arabitzant (s. v.); no sempre s'aplicava a un real carcinoma, car el *DTo.* (1640), junt amb «*cancer* o *cranch*: cancer» dóna també «*cancer*: aphthae, oscedo, erysipelas».

DERIV.: *Cranca*, bal.: crustaci gros semblant al cranc; els pescadors de Campos i gent de mar entesa, de Palma, l'identifiquen amb el cast. *centolla* (cat. *cabra* si no m'erro) (1960); a Formentera, tot relacionant-lo amb la *cigala*, deien que era més aviat com un sepiot, que fa quatre o cinc kilos (1963); el nom de la varietat *cranca peluda* (eiv., *AlcM*) s'usa entre mallorquins com a expressió popular pejorativa de 'noia, allota': «—I què? festetges? El rebost de ca-teva? —Una allota ben maca! —Qualque *cranca peluda!*», GCortès (*IdOr.* VIII, 46). *Cranquet* (val., Escrig, 1851, etc.). *Crancada*. *Cranqueja*. *Cranquer*. *Anar de ~*. *Encrancar-se*: ross. *s'encrancar* «s'accrocher fortement» (Jampy, *Lliris* --- *Canigó*, s. v.).

De *càncer*: †*cancerar-se*, *cancerat* (l'usen els metges). *Cancerós* [Pere Çafior físic mallorquí de fi S. XIV o com. XV, deixà un recull de «observaciones de varias enfermedades --- y remedios que indicaba para la de *plagues canceroses*», JqMBover, *BiEscrBal.* II, 565; c. 1460, *Micer Joan*]; també es digueren *cancrós* i *cancrositat*, fi S. XV, Cauliac. *Carcinoma*, derivat savi

del gr. *καρκίνος* 'cranc', que usat després en el sentit de 'tenalla, instrument de tortura', és el que prengué el sentit de 'càncer', calcat pel ll. *cancer*.

CPT.: *Cancríforme*. *Cancerologia* o *carcinologia*; -òleg.

† Renat, «El Camí», 14-IV-1934; ACCV II, 1929, 68. De tota manera, Escrig, 1851, no recull més que *cranc* 'cangrejo' i *cranquet* 'cangrejuelo'.

CRANI, pres del gr. *κράνιον*, id., diminutiu de *κράνιος* 'elm, casc'. □ 1.ª doc.: en les formes migllatines *crâneum*, *crànio* i semblants, en bastants textos dels Ss. XIV i següents; *cràneo*, 1803, 1839 (Belv., Lab.); *crani*, 1871.

Crâneum en el *Tresor dels Pobres* (*DAG.*); *cràneus*, -um, *crane*, en Cauliac; *crànio*, *DTo.*, 1640ss.; *cràneo*, Quesits d'Albert el Gran (c. 1500) i els diccs. del S. XIX; *crani* en un article de *La Renaixensa* de 1871. De tota manera trigà molt a sortir de l'ús merament tècnic, car OPou (1575) encara no gosa donar-ne cap forma: «la part més alta dels ossos del cap, com una *cervellera* o *la testa*: calva, cranium» o sigui només com a llatí (*ThPu.*, 257).

DERIV.: *Cranià*. *Craniel*. *Craniat*.

CPT.: *Craniometria*; *craniomètric*. I *cranio-* com a element prefixat en moltes altres formacions modernes.

Cranquejar, de *cranques*, *cranquet*, V. *cranc* *Crapsàs* (S. XVIII, 1701?, *DAG.*; Lab. 1839 diu que «s'introduïren» l'any 1700) 'espècie de casc modern, ciutadà', potser adaptació d'una forma dialectal de l'it. *crepaccio* 'esquerda, clivella, ruptura' sota el model del cat. *cabàs*

CRÁPULA, pres del ll. *crápula* 'embriaguesa, borratxera', i aquest, del gr. *κραπάλη* id. □ 1.ª doc.: 533.

DERIV.: *Crapulat* [c. 1460, JRoig, *Spill*, v. 11225]. *Crapulent*. *Crapulós* [c. 1500, Cauliac].

†CRAS, ant. 'demà', del ll. CRAS id. □ 1.ª doc.: 1311, Llull:

«Rei, emperaite e baró / *cras* veirem si seran bo», *Concili*, v. 220, i un altre v. 273. Llatínisme no ho deu ser, tractant-se d'una obra poètica de Llull, ni provençalisme puix que aquest mot llatí només va deixar descendència romànica en portuguès i castellà antics, *cras*, en sard i en it. ant. i merid. *crai*: DCEC I, 934b. No ha estat recollit per diccionaris catalans, ni en tinc altres testimonis en la nostra llengua, car el joc de mots amb el *cras-cras* dels corbs que veiem en Eiximenis (*Terç*, § 207) ja no val com a prova de l'ús en català.

Cras adj., V. *gras* *Crasi*, V. *cràter* *Crassament*, *crasses*, *crassetat*, *crassitud*, *cràssula*, *crassulàcies*, V. *gras*

CRÀTER, pres del ll. *crater*, -èris, 'gerro o vas am-